

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้

Adaptation and Way of Life of the Isan People Migrate in the Southern Border Area¹

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์^{2*}, เก็ดถวา บุญปราการ³, ปัญญา เทพลิงห์⁴, ตริยภูมิินทร์ ตริตรีศวร⁵,
สุขสวัสดิ์ ศิริजारกุล⁶, ธรรมนุญ บุญปราการ⁷, อรัญญา ทิพย์อักษร⁸, นันท์รัฐ สุริโย⁹
และนันท์ยารัตน์ สุริโย¹⁰

Jedsarid Sangkapan², Kettawa Boonprakarn³, Punya Tepsing⁴, Triphumin
Treetreesuan⁵, Suksawat Sirijarakul⁶, Thammanun Boonprakarn⁷, Aranya
Tipauksorn⁸, Nuntharat Suriyo⁹ and Nunthiyarat Suriyo⁹

¹ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานในพื้นที่ชายแดนใต้ : กรณีศึกษาดำบล
ภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส

¹ The article is a part from title “Isan Cultural Identity Maintenance in the Southern Border Area:
A Case Study of Phukhao Thong Sub-district, Sukhirin District, Narathiwat Province”

² นักวิจัยประจำ NetThai999 and Research

² Researcher at NetThai999 and Research, Hat Yai, Songkhla, Thailand

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

³ Assist. Prof. Dr., Lecturer at Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkla University: kettawa@hotmail.com

⁴ รองศาสตราจารย์ ดร.อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁴ Assoc Prof. Dr., Lecturer at Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkla University

⁵ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁵ Dr., Lecturer at Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Songkhla, Thailand

⁶ ดร., อาจารย์ ประจำคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁶ Dr., Lecturer at Faculty of Sciences, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla, Thailand

⁷ อาจารย์ประจำวิทยาลัยเทคนิคชัยนาท อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

⁷ Lecturer at Chainat Technical College, Muang District, Chainat Province, Thailand

⁸ อาจารย์ประจำโรงเรียนบ้านชุมแสง ตำบลทุ่งแสงทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

⁸ Teacher at Ban Chumsang Primary School, Thung Sang Thong Sub-district, Nangrong District,
Buriram Province, Thailand

^{9, 10} นักวิจัยอิสระ

^{9, 10} Freelance Researcher

* Corresponding author, E-mail: sapichai@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้ ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผลการศึกษาพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส เป็นชาวอีสานที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากภาคอีสาน ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2518 ภายใต้โครงการผสมกลมกลืนชาติ และเป็นรัฐกั้นชนระหว่างไทยกับมาเลเซีย โดยรัฐบาลจัดสรรที่ดินให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน ส่วนการปรับตัวชาวอีสานต้องปรับตัวในเรื่องการทำมาหากินนั้นคือ จากที่เคยทำนาเมื่ออยู่ภาคอีสาน ต้องมาเป็นชาวสวนยางพารา ร่อนทอง ชาวอีสานเหล่านั้นได้นำวัฒนธรรมประเพณีติดตัวมาด้วยโดยเฉพาะการนำบุญบั้งไฟซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นอีสานนำมาสืบทอด โดยการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และการจัดงานบุญบั้งไฟมีลักษณะของการปรับเปลี่ยนผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมภาคใต้ เพื่อสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนดั้งเดิมและชุมชนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่ ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

คำสำคัญ: วิถีชีวิต, วัฒนธรรมอีสาน, การปรับตัวของชาวอีสาน, พื้นที่ชายแดนใต้

Abstract

This article aims to study the adaptation and way of life of the Isan migrate in Southern border area by using mixed method between qualitative and quantitative research methodology. The results showed that he life style of the villagers in Phukhao Thong Sub-district, Sukhirin District, Narathiwat Province. Isan people who migrated from the Northeastern since 1975 under assimilation national project. It is a buffer state between Thailand and Malaysia. The government allocates land for housing and livestock. The adaptation of the Isan must adapt to the livelihood. When they were farming in the Northeastern and to become a rubber plantation of the Isan people, they brought the culture, especially with the fireballs, which is the symbol of the Northeastern region to inherit by the fireball festival successor to the present. The fireflies are characterized by a combination of Isan culture and Southern culture. This information can be applied to strengthen the multicultural community that coexists between the traditional and relocated communities in new areas. It also strengthens the identity of a valuable culture to survive.

Keywords: Way of life, Isan Culture, Adaptation of Isan Migrate, Southern border area

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีการสืบสานต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการสั่งสมและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลายอันสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ จึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมประเพณีที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง รูปแบบของวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ค่านิยมความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน วัฒนธรรมของชุมชนได้ก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ลูกหลานมีอยู่มีกินและจากการที่ต้องอยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันเป็นสังคมชุมชน (สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, 2533)

ตำบลภูเขาทอง ตั้งอยู่ในอำเภอสุคีริน ในแ่งภูมิจังหวัดสุโขทัย ตำบลภูเขาทองอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรในผืนดิน มีสินแร่ทองคำ จนเป็นที่มาของการร่อนหาแร่ทองคำ หรือที่เรียกว่า "ร่อนทอง" เป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น ในหมู่บ้านมีคลองสายเล็ก ๆ ไหลผ่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายบุรีที่ไหลมาจากภูเขาโต๊ะโมะและเป็นชุมชนที่มีลักษณะพิเศษของประชากร เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนไทยอีสานที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาปักหลักอยู่กันนานกว่า 3 ชั่วอายุคน ตั้งแต่สมัยที่รัฐบาลจัดสรรพื้นที่ชายแดนใต้บริเวณอำเภอสุคีรินให้แก่ชาวอีสาน เดินทางข้ามแดนเข้าไปทำมาหากินในนิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ ตามนโยบายแก้ปัญหาความยากจน การอพยพข้ามแดนเข้ามายังพื้นที่ชายแดนใต้ดังกล่าว ชาวอีสานได้นำวัฒนธรรมอีสานติดตัวมาด้วย จึงทำให้เห็นว่าในพื้นที่อำเภอสุคีรินมีประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งจัดขึ้นทุกปี มีการจัดขบวนแห่ การแข่งบุญบั้งไฟ การแต่งกาย อาหารการกิน ยังคงเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสาน ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมที่ได้สืบทอดมานานกว่า 30 ปี (เก็ดถาว บุญปรการ ปัญญา เทพสิงห์ และเจตน์สุภษฎ์ สังขพันธ์, 2559)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ในช่วงนี้สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเต็มไปด้วยความไม่สงบ แต่ผู้คนหลายร้อยชีวิตแห่งบ้านภูเขาทอง กลับยังคงทำมาหากินตามปกติ แม้บางครั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะสร้างความหวาดหวั่นวิตกอยู่บ้างก็ตามยิ่งไปกว่านั้นงานบุญบั้งไฟ ยังช่วยคลายความคิดถึงบรรยากาศที่บ้านเกิดได้ไม่น้อย แม้ว่าจุดประสงค์ของงานนี้จะเป็นการขอฝนแต่สำหรับที่ภาคใต้กลับมีปริมาณน้ำฝนที่ล้นเหลือ ดังนั้นการจัดกิจกรรมประเพณีอันดีงามของชาวบ้านตำบลภูเขาทอง จึงเป็นไปเพื่อสืบสานวัฒนธรรมและเป็นการสร้างบรรยากาศเสมือนอยู่ในดินแดนบ้านเกิด

การที่ชาวอีสานต้องอพยพย้ายถิ่นฐานจากบ้านเกิดเมืองนอน ส่วนหนึ่งมีการดำรงชีวิตตามความเชื่อ ความคิด และวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่นำติดตัวมาจากบ้านเกิด และส่วนหนึ่งจำเป็นต้องปรับตัวในพื้นที่ภาคใต้ เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ จึงมีการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคใต้เข้าด้วยกัน จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้ ที่เข้ามาพำนักในพื้นที่ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาสเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ข้อมูลนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั่งงามให้ดำรงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้ในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ผู้วิจัยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังนี้

1. แนวคิดวิถีชีวิต

ในการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มีนักวิชาการให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตที่น่าสนใจหลายเรื่องดังนี้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตไว้ว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนนั้น ๆ ที่มีคุณค่าเกิดจากการรวบรวมจากประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและหล่อหลอมกลมกลืนกันในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแรงผลักดันในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญซึ่งหากต้องการเข้าใจชุมชนจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

สำหรับงานศึกษาของพวงเพชร สุรัตน์วิกุล (2544) ได้อธิบายถึงแนวคิดวิถีชีวิต (Way of life) ไว้ว่า วิถีชีวิตของมนุษย์เป็นการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น รูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมจะกำหนดว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

งานศึกษาของรัชตนิย สิทธิศาสตร์ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “วิถีของแรงงานก่อสร้างอีสานในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างแห่งหนึ่งย่านรามคำแหง” พบว่าการที่แรงงานจากภาคอีสานย้ายถิ่นเข้ามาเป็นค่างานก่อสร้างในกรุงเทพมหานคร เกิดจากปัจจัยผลักดันทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ว่าจะปัญหาอาชีพเกษตรกรรมในชนบทที่ไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้อีกต่อไป ปัญหาด้านภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับคุณภาพดินไม่เหมาะกับการเพาะปลูก นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านหนี้สิน ปัญหาผลผลิตตกต่ำ ราคาพืชผลทางการเกษตรขึ้น ๆ ลง ๆ ทำให้เงินทองไม่พอกับค่าใช้จ่าย

ส่วนงานศึกษาของเขตกานต์ สุวรรณรัตน์, ญัฐกร วงศ์พฤกษ์และ วีรยุทธ จันทร์ปาน (2555, 5-9) กล่าวไว้ว่า วิถีชีวิต หมายถึง แบบแผนที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ร่วมกัน มีการถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผนในการดำรงชีพของคนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อการอยู่รอดภายใต้สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในการศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์จะต้องเรียนรู้ถึงการตั้งถิ่นฐาน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และการปกครอง

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดวิถีชีวิตไปศึกษาถึงภูมิลำเนาเดิมและการอพยพย้ายถิ่นที่เกิดจากปัจจัยผลักดัน ตลอดจนศึกษาถึงสภาพความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสานที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง ว่าเขามีการดำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมหรือมีการปรับเปลี่ยนยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในการดำเนินชีวิตอย่างไร

2. แนวคิดการปรับตัว

Cohen (1968 อ้างถึงใน เจตน์สฤกษ์ สันขพันธ์ เกิดถวา บุญปรากฏ ชูติมา หวังเบ็ญหมัด นันทิยารัตน์ สุริโย, 2559) ได้กล่าวถึง การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่มพฤติกรรมของมนุษย์ยึดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ เมื่อปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

Gehmacher (1974, 168) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นโดยยึดถือกระบวนการที่ผู้ย้ายเข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (integration) กับสังคมที่เป็นท้องถิ่นปลายทางของผู้ย้ายถิ่นตามทฤษฎีการบูรณาการ (integration theory) ซึ่งแบ่งเป็นกระบวนการปรับตัวออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. เป็นขั้นที่ผู้ย้ายถิ่นปรับตัวเอง (adaptation) ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมกับงานที่ทำ (working environment) เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับงาน ยินยอมให้ปฏิบัติตามระเบียบและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งขั้นนี้ผู้ย้ายถิ่นจะใช้เวลาไม่มากนักในการปรับตัว

2. เป็นขั้นการปรับตัว (adaptation) ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมท้องถิ่นปลายทาง เช่น การใช้ภาษาหรือทำกิจกรรมในเวลาว่างและกิจนิสัยต่าง ๆ ให้เป็นไปตามลักษณะของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ในขั้นนี้ผู้ย้ายถิ่นยังไม่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสังคมโดยรวมในท้องถิ่นปลายทาง ความสำคัญของการปรับตัวในขั้นนี้ คือ ปรับตัวในเรื่องรูปแบบของการบริโภคและลักษณะชีวิตประจำวัน สำหรับผู้ย้ายถิ่นที่มีครอบครัวในท้องถิ่นต้นทางมักจะเป็นผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวได้มากเกินกว่าขั้นที่ 2

3. เป็นขั้นที่ผู้ย้ายถิ่นสามารถปรับตัวเองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังคมท้องถิ่นปลายทาง ในลักษณะต่าง ๆ คือ สามารถใช้ภาษาพื้นเมืองของคนในท้องถิ่นปลายทางได้อย่างคล่องแคล่ว มีวิถีชีวิตเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น โดยไม่ปรากฏให้เห็นถึงลักษณะวัฒนธรรมเดิมของผู้ย้ายถิ่น มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองในท้องถิ่นปลายทาง มีความตั้งใจอย่างมากที่อยู่ในท้องถิ่นปลายทางอย่างถาวร หรืออยู่นานที่สุด เช่น อยู่จนกว่าจะถึงวัยสูงอายุ

Campbell (1976, 134) ได้กล่าวถึงกระบวนการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น เมื่อย้ายถิ่นไปอยู่ในท้องถิ่นปลายทางว่า กระบวนการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นต่อสภาพแวดล้อมใหม่นั้นจะมีอยู่ตลอดเวลา และผู้ย้ายถิ่นที่เข้าไปอยู่ในท้องถิ่นปลายทางเป็นระยะเวลาสั้นหรือเป็นผู้ที่ไม่ต่อต้านต่อสภาวะแวดล้อมใหม่ จะมีแนวโน้มในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าวและในขณะเดียวกันจะทำให้ความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมเก่าก่อนการย้ายถิ่นหมดไป

Touraine & Ragazzi (1961) ได้อธิบายให้เห็นถึงการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นว่ามีการตัดสินใจเนื่องจากสถานการณ์บังคับ หรือเนื่องจากมีสิ่งดึงดูดใจบางอย่าง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้การปรับตัวกลมกลืนกับสังคมในท้องถิ่นปลายทางมีน้อยหรือไม่สมบูรณ์ และถ้าผู้ย้ายถิ่นมีความตั้งใจว่าตนจะต้องย้ายถิ่นไปจากท้องถิ่นปลายทางอย่างแน่แท้ การปรับตัวจะไม่เกิดขึ้นหรือทำให้เกิดการปรับตัวที่ไม่ดี แต่ถ้าหากการย้ายถิ่นเข้าไปในท้องถิ่นปลายทางนั้น เกิดจากความต้องการที่จะแสวงหาความก้าวหน้าหรือเพื่อเลื่อนสถานะตนเองให้สูงขึ้น การย้ายถิ่นเช่นนี้ผู้ย้ายถิ่นจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นปลายทางอย่างมาก และจะเป็นการปรับตัวที่สมบูรณ์

ส่วนวุฒิกิจ สุชินัย (2540) ศึกษาเรื่อง “จากท้องถิ่นสู่โรงงาน : การปรับตัวของแรงงานย้ายถิ่นให้เข้ากับวิถีชีวิตใหม่” พบว่า แรงงานย้ายถิ่นส่วนมากสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมปลายทางได้ในระดับปานกลาง และภูมิหลังของแรงงานย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวเป็นส่วนใหญ่

จากการทบทวนวรรณกรรมสรุปได้ว่า ผู้วิจัยนำแนวคิดการปรับตัวมาใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในพื้นที่สนามของการวิจัยว่าชาวอีสานมีการปรับตัวอย่างไร ในเรื่องความรู้ภูมิปัญญา และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ด้านการทำมาหากิน ด้านการสื่อสาร ด้านอาหารการกิน และด้านวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีวิจัยหลัก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการปรับตัว และสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณเสริมเพิ่มเติมในภายหลัง เพื่อเป็นประโยชน์ในการทดสอบผลข้อสรุปทั่วไปของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส ทั้งนี้เนื่องจากมีชาวอีสานอพยพมาอยู่ในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง ร้อยละ 99 ส่วนอีก ร้อยละ 1 เป็นเขมและลูกสะใภ้ที่มาจากภาคเหนือและภาคใต้ และชาวอีสานย้ายถิ่นฐานเหล่านั้นยังได้นำวัฒนธรรมอีสานติดตัวมาด้วย แสดงให้เห็นจากการที่คนในตำบลภูเขาทองยังสื่อสารด้วยภาษาอีสาน รับประทานอาหารอีสาน และจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ของทางภาคอีสาน ผู้วิจัยจึงสนใจว่าเขาเหล่านั้นมีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างไร และมีการปรับตัวต่อพื้นที่ใหม่หรือไม่อย่างไร

2. ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ชาวบ้านในตำบลภูเขาทอง กลุ่มแกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เจ้าหน้าที่ อบต. สัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลการอพยพย้ายถิ่น สภาพความเป็นอยู่ แบบแผนการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว ซึ่งได้ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 22 คน ส่วนข้อมูลเชิงสำรวจใช้กลุ่มตัวอย่างจากประชากรตำบลภูเขาทอง กำหนดแบบโควตา เนื่องจากประชากรเป็นคนอีสานที่อพยพย้ายถิ่นฐาน และเพื่อให้ได้ตัวแทนครัวเรือนที่มีสัดส่วนเท่ากันทั้ง 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 30 ครัวเรือน รวมเป็น 240 ครัวเรือน โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย จับสลากเลขที่บ้านแบบไม่ใส่กลับคืน จนครบจำนวนตัวอย่าง และสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนเพื่อให้ได้ข้อมูลภาพรวม นำมาเสริมเพิ่มเติมข้อมูลเชิงคุณภาพ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลในประเด็นวิถีชีวิตและการปรับตัว ใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลจากบุคคล สถานที่ และระยะเวลา ในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความน่าเชื่อถือ

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกต และสัมภาษณ์มาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น นำมาตีความ สร้างข้อสรุป ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณนำมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าร้อยละ และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงความเป็นมาของการย้ายถิ่น ภูมิลำเนาเดิม และการอพยพย้ายถิ่นฐาน และวิถีชีวิตในตำบลภูเขาทองมีลักษณะการดำรงอยู่อย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ภูมิลำเนาเดิม และการอพยพย้ายถิ่นของชาวอีสาน

คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านอุดม ผู้ใหญ่บ้านนฤพนธ์ และนายก อบต.นิพนธ์ (อุดม, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 นฤพนธ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560; นิพนธ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560) พบว่า ชาวบ้านอพยพมาครั้งแรกคือ ปี พ.ศ.2518 การย้ายมาของกลุ่มผู้บุกเบิกพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ทำกิน มีการสร้างบ้าน ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ เพื่อรอเวลาสำหรับผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ จะได้มีที่ทำกินและที่ทำกิน ผู้ใหญ่บ้านอุดมเล่าว่า ผู้คนมาจากภาคอีสาน แทบทุกจังหวัด ทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ ผู้คนต่างได้รับการประชาสัมพันธ์จากกรมประชาสัมพันธ์ว่ามีพื้นที่ทำกิน

และสร้างเป็นนิคมสร้างตนเอง ใครต้องการอพยพโยกย้ายก็จะให้ที่ทำกิน 16 ไร่ ให้ปลูกบ้าน 2 ไร่ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ครั้งแรกโดยสารมาโดยรถไฟ ทหารมารับ...มาครั้งแรก ก็มีแจกข้าวสาร 15 กิโลกรัม ต่อเดือน ตอนมาอยู่ใหม่ เขาให้เราเบิกของหลายอย่างที่จำเป็น เช่น กระตะ เต่าถ่าน และ รถจักรยานให้ด้วย แต่ละเดือนเค้าจะให้เงิน ยังชีพ เดือนละ 400 บาท แต่ถ้าเป็นเด็ก ๆ เค้า จะให้น้อยลง ตอนมาใหม่ๆ นั้น เข้านิคมไปเขามีข้าวของเครื่องใช้ให้หมดไม่ได้เสียเงินซื้อ อะไรเลย เวลาไปทำงานก็จะมีรถจากนิคมเป็นรถ 6 ล้อ มารับ 2 คัน เพื่อไปทำงาน แต่ช่วง หลังๆ ถ้าเดินทางไปตลาดโก-ลก รถ 6 ล้อของนิคมจะไปรับไปส่งโดยจะเก็บค่าโดยสาร ไป- กลับ 25 บาทในสมัยนั้น ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่า กู้หนี้ยมาจ่ายหนี้เป็นเงิน 5000-6000 บาทโดยประมาณก็ไปกู้มาจากกองทุนหมู่บ้านธนาคารออมสินออมทรัพย์...” (คำพา, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559)

“...รุ่นที่ 1 ที่ได้รับพระราชทานที่ดิน พวกที่ไม่มีหนี้บ้านที่อยู่อาศัยทางนิคมก็สร้างให้ มี ที่ดินให้ทำสวนทำไร่...” (สอน, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559)

“...รุ่นหลัง ๆ ที่มาก่อนไม่มีที่ดินทำกินให้ เพราะอพยพมากันเอง ลำบากมาก ในช่วง ปี 2532 จึงได้ร่วมกันถวายฎีกาสมเด็จพระราชินี ยื่นถวายพระเทพ ผมเป็นคนเขียนหนังสือยื่น ถวายเอง ภาษาที่ใช้เขียนก็เป็นภาษาชาวบ้านเพื่อขอที่ดิน ปลูกบ้าน ตอนนั้นผมยื่นไปในปี 2536 หลังจากนั้นสมเด็จพระราชินีก็ได้เสด็จมาผมได้มีโอกาสเข้าเฝ้า ตอนที่ได้หนังสือฎีกา ตอนนั้นผมอยู่เบตง มันไกลบ้านเกินไป พ่อแม่ผมไม่ได้ไป ผมมีครอบครัวแล้ว พ่อแม่ผมมี ลูกเยอะ พ่อแม่มีที่ดิน แต่ผมไม่มี จากนั้นก็ได้ที่ดิน จากที่ผมได้ขอถวายฎีกาไป ผมขอ จัดสรรที่ไอบาโจ หมู่ 1 และอีกคนที่ได้คือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ที่ดินที่เขาได้คือ หมู่ 1...” (นนท์, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559)

ยายอำนาจ โมลานอก อายุ 72 ปี อยู่บ้านหนองปรือ อำเภอพิมาย โคราช จบ. ชั้น ป. 4 สามเณรเดินทางอพยพมาก่อนเมื่อ ปี 2523 ยายอำนาจอพยพมาเมื่อปี 2524 ปัจจุบันอยู่ ร่วมกัน 7 คน ลูกของลูกชาย 4 คน อาชีพทำเกษตร ทำสวนยาง ผลไม้ แต่ก่อนนี้ขายทอ ผ้าย และร้อนทอง ตอนนี้ไม่ทอผ้าแล้ว ทอไม้ไหว อายุมากขึ้น ลูกชายตัดยาง ลูกสะใภ้ เป็น ครูชื่อมะลิ โมลานอก (คนพัทลุง) การทำมาหากินนอกจากจะปลูกพืชแล้วยังเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว และเลี้ยงไก่ด้วย แรก ๆ ที่มายายมาอยู่บ้านคนที่เขากลับไปภูมิลำเนาเดิมซ่อมต่อ จากเจ้าของเดิม เราไปสมัครที่นิคม สุคีริน เขาก็ให้บ้านหลังนี้มาอยู่ต่อจากเจ้าของคนเดิม หนี้ที่ค้างไว้ของเดิมก็โอนมาให้ยาย ต้องมารับหนี้และซ่อมบ้านหลังนี้เพื่อให้อยู่อาศัยได้ สามเณรมาทำอาชีพรับจ้าง คนมาก่อนหน้าชวนมาดู รับจ้างถางป่า เสร็จแล้วอยู่ที่ได้ก็เลย ไปรับครอบครัวมาอยู่ด้วยกัน มีที่ดิน 16 ไร่ ที่ทำกิน 2 ไร่ต้องจ่าย 135000 บาท จ่าย เดือนละ 1300 บาท ให้นิคม บางครั้งก็ร้องไห้อยากกลับบ้าน เพราะกลัวว่าจะไม่ปลอดภัย ตรงนั้นก็มิระเบิด ตรงนั้นก็ยิงกันตาย มีแต่ปากแแก้ เขายกบ้านให้อยู่ ปัญหาทุกวันนี้ ยาง ราคาถูก ไม่มีคนทำ ยายปลูกผลไม้ เงาะมังคุด ทุเรียน ได้ กิโลกรัมละ 16 บาท เกะหมาก ขายด้วย กว่าเงินเดือนลูกสะใภ้จะออก และส่งเงินไปให้ลูกคนที่อยู่โคราช เรียนหนังสืออยู่

ปี 3 พอมีงานบุญต่าง ๆ ยายก็กลับพิมายบ่อย ปีละครั้ง เช่น ไปงานบวช บวชหลาน เยี่ยมญาติ งานศพ น้องสาว 3 คน น้องชาย 2 คน อยู่ที่พิมาย (ยายอำนาจ โมรานอก, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2559)

เช่นเดียวกัน น้อย (สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2559) ซึ่งเป็นชาวบ้านตำบลภูเขาทองได้เล่าให้ฟังว่า เดิมเป็นคนอุบลราชธานี อยู่อำเภอวารินชำราบ มาพร้อมกันทั้งครอบครัว จำนวน 10 คน พ่อ แม่ และลูก 8 คน ส่วนตนเองในสมัยนั้นอายุเพียง 4 ขวบ มาอยู่ที่ตำบลภูเขาทอง เพราะโครงการ ADB จัดให้คนมาอยู่ในบ้านที่ชายแดนภาคใต้ เพื่อป้องกันตะเข็บชายแดน เขาไปบอกว่าจะจัดสรรที่ดินให้ ตอนที่มาได้นั่งรถไฟฟรี มีข้าว หม้อ มุ้งหมอนให้ แต่พอมาช่วงที่นิคมจะปิดตัวทางภาครัฐเขาบอกว่าให้ไปเคลียร์พื้นที่กับ ธกส. ตนเองไม่มีเงิน มีแต่เงินคนชรา ได้รับคนละ 800 บาท กับสามี รวมแล้วเดือนหนึ่งจะได้เงินประมาณ 1600 บาท ค่าใช้จ่ายจะกินอยู่กับลูก มีที่ดินทำกิน 2 ไร่ มีที่ทำสวนอีกประมาณ 16 ไร่ ก่อนหน้านี้ในช่วงที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาใหม่ ๆ มีปัญหาในเรื่องที่ชาวบ้านเกิดความกลัวขบวนการโจรจีนก่อการร้ายมลายา ปัจจุบันเป็นปัญหาคนละแบบ ชาวบ้านก็กลัวเช่นเดียวกัน นั่นคือปัญหาความมั่นคง ความไม่ปลอดภัยในการเดินทางไปไหนมาไหน ความต้องการคือ ไม่ต้องการให้มีการแบ่งแยกแผ่นดิน

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามพบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนที่มิถุมิลาเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.9 รองลงมาได้แก่ มิถุมิลาเนาเดิมอยู่จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 20.4 มาจากจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดหนองคาย คิดเป็นร้อยละ 5.4 และ 5.0 มีข้อที่น่าสังเกตคือในส่วนนี้จะมีที่มีมิถุมิลาเนาอยู่ที่พะเยา พระนครศรีอยุธยา และนราธิวาสอยู่บ้าง ซึ่งคนเหล่านี้ส่วนใหญ่พบว่าเป็นเขยหรือสะใภ้ของคนอีสาน (ตาราง 1)

ตารางที่ 1 มิถุมิลาเนาเดิมของผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน

มิถุมิลาเนาเดิม	จำนวน	ร้อยละ
ขอนแก่น	9	3.8
บึงกาฬ	6	2.5
อุบลราชธานี	8	3.3
เลย	6	2.5
นราธิวาส	5	2.1
บุรีรัมย์	49	20.4
นครราชสีมา	115	47.9
ศรีสะเกษ	8	3.3
สกลนคร	2	0.8
พระนครศรีอยุธยา	2	0.8
มหาสารคาม	2	0.8
สุรินทร์	13	5.4
หนองคาย	12	5.0
พะเยา	3	1.3

ตารางที่ 2 ปี พ.ศ. ที่คนอพยพเข้ามาในตำบลภูเขาทอง

ปี พ.ศ. ที่ผู้คนอพยพเข้ามาในตำบลภูเขาทอง	จำนวน	ร้อยละ
2518	22	9.2
2519	67	27.9
2520	44	18.3
2521	19	7.9
2522	8	3.3
2523	16	6.7
2524	4	1.7
2525	11	4.6
2527	12	5.0
2528	5	2.1
2529	8	3.3
2530	3	1.3
2531	3	1.3
2533	5	2.1
2534	2	.8
2535	5	2.1
2542	3	1.3
2545	3	1.3

ตารางที่ 3 ผู้ที่อพยพย้ายถิ่นมาพร้อมกับท่าน

ผู้ที่อพยพย้ายถิ่นมาพร้อมกับท่าน	จำนวน	ร้อยละ
ปู่ย่า ตายาย	25	10.4
พ่อ แม่	178	74.2
สามีหรือภรรยา	106	44.2
ลูก	70	29.2
หลาน	15	6.3
ญาติพี่น้อง	50	20.8
เพื่อนบ้าน	90	37.5
อพยพมาคนเดียว	20	8.3

การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวอีสานเข้ามาในพื้นที่ตำบลภูเขาทองเกิดขึ้นเมื่อใดนั้น จากการศึกษาพบว่า คนส่วนใหญ่ชาวอีสานอพยพมาเมื่อปี 2519 คิดเป็นร้อยละ 27.9 รองลงมาอพยพมาเมื่อปี 2520 และปี 2521 คิดเป็นร้อยละ 18.3 และ ร้อยละ 7.9 (ตาราง 2) สำหรับผู้ที่อพยพมาพร้อมกัน ส่วนใหญ่แล้วเป็นพ่อแม่ คิดเป็นร้อยละ 74.2 รองลงมา ได้แก่ สามีภรรยา ร้อยละ 44.2 เพื่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 37.5 และญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 20.8 (ตาราง 3)

ตารางที่ 4 ผู้ที่แจ้งข่าวการอพยพเพื่อให้ที่ดินทำกิน

ผู้ที่แจ้งข่าวการอพยพเพื่อให้ที่ดินทำกิน	จำนวน	ร้อยละ
กรมประชาสงเคราะห์	184	76.7
พ่อแม่บอกข่าว	35	14.6
สามี/ภรรยาบอกข่าว	20	8.3
ญาติพี่น้องบอกข่าว	67	27.9
ผู้นำชุมชน	144	60.0
เพื่อนบ้าน	104	43.3
ประกาศของทางการ	36	15.0

ตารางที่ 5 จำนวนคนที่อพยพมาพร้อมกับท่าน

จำนวนคนที่อพยพมาพร้อมกับท่าน	จำนวน	ร้อยละ
1 คน	7	2.9
2 คน	32	13.3
3 คน	34	14.2
4 คน	30	12.5
5 คน	62	25.8
6 คน	23	9.6
7 คน	21	8.8
8 คน	17	7.1
9 คน	3	1.3
10 คน	8	3.3
20 คน	3	1.3

สำหรับประเด็นของการแจ้งข่าวสารการอพยพพบว่า ผู้ที่แจ้งข่าวการอพยพเพื่อให้ที่ดินทำกินแก่คนอีสานที่จะอพยพไปยังสุรินทร์ คือกรมประชาสงเคราะห์ คิดเป็นร้อยละ 76.7 รองลงมา ได้แก่ ผู้นำชุมชน คิดเป็นร้อยละ 60.0 และเพื่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 43.3 (ตารางที่ 4) ผู้ที่อพยพมาพร้อมกัน ส่วนใหญ่มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25.8 รองลงมาได้แก่ มาพร้อมกัน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 14.2 และมาพร้อมกัน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 6 วิธีการเดินทางมายังสถานที่อพยพในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง

วิธีการเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
รถยนต์ของทางราชการ	195	81.3
นั่งรถมาเอง	48	20.0
เดินทางโดยรถไฟไปโก-ลก และมีรถรับมาที่สุรินทร์	147	61.3

ตารางที่ 7 จำนวนวันที่เดินทางอพยพมาที่สุคีริน

จำนวนวันที่เดินทางอพยพมาที่สุคีริน	จำนวน	ร้อยละ
1 วัน	16	6.7
2 วัน	111	46.3
3 วัน	90	37.5
4 วัน	23	9.6

ส่วนวิธีการเดินทางมายังสถานที่ปลายทางในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส พบว่า ส่วนใหญ่นั่งรถยนต์ของทางราชการคิดเป็นร้อยละ 81.3 รองลงมา นั่งรถไฟไปสุโขทัย-ลก และมีรถยนต์ของทางการไปรับมาที่สุคีริน คิดเป็นร้อยละ 61.3 (ตารางที่ 6) จำนวนวันที่เดินทางอพยพมาที่สุคีริน ส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 2 วัน คิดเป็นร้อยละ 46.3 และใช้เวลาประมาณ 3 วัน คิดเป็นร้อยละ 37.5 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 8 สิ่งที่น่าติดตัวเมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาครั้งแรก

สิ่งที่น่าติดตัวเมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาครั้งแรก	จำนวน	ร้อยละ
เสื้อผ้า	189	78.8
เงิน	220	91.7
ของใช้ที่จำเป็น	101	42.1
ภูมิปัญญาอีสาน	197	82.1

ตารางที่ 9 การดูแลของหน่วยงานภาครัฐ เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นมาครั้งแรก

การดูแลของหน่วยงานภาครัฐ เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นมาครั้งแรก	จำนวน	ร้อยละ
อาหาร	215	89.6
ที่ดินทำกิน	176	73.3
ที่พัก สร้างบ้านให้	212	88.3
เครื่องมือทำการเกษตร	208	86.7
รถจักรยาน	126	52.5
ปุ๋ยการเกษตร	167	69.6
เครื่องนอน	240	100.0

การนำสิ่งของติดตัวมาในการอพยพมาครั้งนี้พบว่า ส่วนใหญ่จะนำเงินติดตัวมาด้วย คิดเป็นร้อยละ 91.7 รองลงมาคือ ภูมิปัญญาอีสาน คิดเป็นร้อยละ 82.1 และเสื้อผ้า คิดเป็นร้อยละ 78.8 (ตารางที่ 8) การดูแลของหน่วยงานภาครัฐเมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นมาครั้งแรกพบว่า หน่วยงานภาครัฐให้เครื่องนอน คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาได้แก่ ให้อาหาร คิดเป็นร้อยละ 89.6 ให้ที่พักและสร้างบ้านให้ 88.3 ให้เครื่องมือทำการเกษตร 86.7 และให้ที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 73.3 (ตารางที่ 9)

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นพบว่า การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวอีสานมายังพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส เกิดจากโครงการภาครัฐที่ต้องการช่วยเหลือที่ทำกินของประชาชนที่ยากจนไม่มีที่ดินทำกินภายใต้โครงการ ADB และให้ชาวอีสานเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับมาเลเซีย และเป็นการผสมกลมกลืนชาติ จึงได้มีการประชาสัมพันธ์ไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในช่วงปี พ.ศ. 2518 พบว่ามีผู้สมัครใจอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากผู้คนที่มาจากภาคอีสาน ประมาณ 11 จังหวัดทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ ซึ่งยังไม่นับรวมผู้ที่ทยอยอพยพมาจากจังหวัดอื่นของทางภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ซึ่งเป็นชายและสะเทินในรุ่นที่ 2 ชาวอีสานที่อพยพย้ายถิ่นมาจากภาคอีสานมีความตั้งใจที่ต้องการเลื่อนสถานภาพทางสังคมให้สูงขึ้น เนื่องจากเป็นกลุ่มคนยากจนไม่มีที่ดินทำกิน จึงส่งผลให้ชาวอีสานเหล่านี้มาสมัครเข้าโครงการกับเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ เพื่อให้อพยพโยกย้ายไปยังพื้นที่ภาคใต้ อำเภอสุคิริน ในการอพยพดังกล่าวหน่วยงานภาครัฐได้ดูแลเรื่องความเป็นอยู่และปลูกสร้างบ้านให้ในพื้นที่ 2 ไร่ และให้พื้นที่ทำกิน 16 ไร่ ซึ่งชาวอีสานดังกล่าวได้อพยพย้ายถิ่นกันมาทั้งหมดที่ครอบครัวที่สำคัญคือได้นำวัฒนธรรมอีสาน ภูมิปัญญาความรู้แบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตติดตัวมาด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการที่ชาวอีสานอพยพย้ายถิ่นมายังพื้นที่ปลายทางซึ่งแตกต่างจากภูมิลำเนาเดิมจะต้องมีความพยายามในการปรับตัว

1.2 วิถีชีวิต: สภาพความเป็นอยู่ และการทำมาหากิน

พื้นที่ตำบลภูเขาทอง ภูมิณีเวศมีลักษณะเป็นป่าดงดิบสองฝั่งที่เรียกว่า ฮาลา-บาลา ที่ไม่ต่อเนื่องกันแต่มีชื่อเรียกคู่กัน ประกอบด้วย “ป่าฮาลา” ที่ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และอำเภอจะนะ จังหวัดนราธิวาส กับ “ป่าบาลา” ที่ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอแว้ง และ อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส เป็นป่าที่สมบูรณ์มาก อุดมไปด้วยต้นไม้ใหญ่อันร่มรื่นเขียวครึ้ม ภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงต่ำเป็นป่าดิบชื้น ส่วนภูมิวัฒนธรรม ภูมิลำเนาเดิม การอพยพ พบว่า ตำบลภูเขาทองมีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 2,035 คน จำนวนครัวเรือน 804 หลังคาเรือน

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลภูเขาทองส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชาวอีสาน มีครอบครัวมุสลิมและคนจีน ประมาณ 5 ครอบครัว สภาพบ้านเรือนของผู้คนในตำบลภูเขาทอง ปลูกบ้านเรือนอยู่ห่างกันเป็นระยะ ๆ มีทั้งที่ปลูกบ้านชั้นเดียวเป็นบ้านปูน ส่วนที่ปลูกเป็นสองชั้นด้านบนเป็นไม้ ด้านล่างทำเป็นปูนรั้วที่กันไว้บ้างหลังเป็นไม้ที่หาได้จากบริเวณพื้นที่ในป่าที่ใกล้เคียง การคมนาคมไม่ค่อยสะดวกมากนัก ดังนั้นการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้คนในตำบลภูเขาทองจะใช้วิธีการเดิน หรือซื้อรถจักรยานยนต์มาขับภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน เมื่อจะเดินทางไปยังตัวจังหวัดหรืออำเภออื่น เช่น จะเข้าเมืองสุโขทัย-โก-ลก จะต้องหารถไปส่งยังคิวรถสองแถวที่อำเภอสุคิริน ทั้งนี้เนื่องจากรถประจำทางจะจอดรอผู้โดยสารอยู่ที่สุคิรินมีวันละเที่ยว

แบบแผนในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามายังพื้นที่ตำบลภูเขาทองพบว่า ชาวบ้านยังคงสื่อสารกันด้วยภาษาอีสานในรุ่นแรก คือรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และลูกที่เข้ามาทั้งหมด ครอบครัว แต่เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดภายหลังจากอพยพย้ายถิ่นเข้ามาจะสื่อสารกันด้วยภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาถิ่นใต้ แต่ก็สามารถเข้าใจภาษาอีสานได้ดี เพราะได้ยินกันเป็นประจำในหมู่บ้าน ทำอาหารอีสานรับประทานในครัวเรือน เช่น ข้าวเหนียว ลาบ ก้อย ส้มตำ แกงอ่อม แจ่วบอง มีการทอผ้า แต่งกายด้วยผ้าชิ้นที่ทอเอง ชอบฟังหมอลำ และมีการแสดงรำเซิ้งของอีสาน

การดำรงชีพพบว่า ในช่วงแรกชาวบ้านจะเก็บของป่า ผัก ผลไม้มาประทังชีวิต และเก็บไม้หอม กฤษณามาจำหน่าย เพื่อให้ได้เงินมาซื้อข้าวปลาอาหารรับประทาน หลังจากนั้นชาวบ้านได้เรียนรู้การทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา เนื่องจากไม่สามารถทำนาได้ ทั้งนี้พื้นที่ตำบลภูเขาทองเป็นพื้นที่ที่มีป่าแก่

ป่าต้นน้ำไม่สามารถปรับพื้นที่เพื่อทำนาได้ ประกอบกับฝนตกตลอดเวลาจึงทำให้ยากลำบากต่อการทำนา แต่ทำสวนผลไม้ได้ดี ชาวบ้านจึงปลูกพืชผักสวนครัวที่สามารถเก็บมารับประทานได้ ผลผลิตเหลือจากการรับประทานในครัวเรือนได้นำมาจำหน่ายในตลาดนัดของชุมชน และมีแม่ค้าจากสุโขทัย-โกลกมารับซื้อผักผลไม้ถึงในสวน และรับซื้อน้ำยางเพื่อไปส่งโรงงาน

นอกจากนั้นยังพบว่า สายธารที่ไหลผ่านตำบลภูเขาทองผ่านเหมืองแร่โต๊ะโมะ มีสายแร่ทองคำไหลผ่านมายังหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง จึงทำให้ชาวบ้านหันมาร่อนทองเป็นอาชีพเสริมจากการทำสวน และกรีดยาง

ด้านความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญสืบทอดตามประเพณีดั้งเดิมโดยเลือกบางเดือนที่สามารถทำได้ เช่น ทำบุญเดือน 6 นั้นคืองานบุญบั้งไฟ ชาวอีสานในพื้นที่ตำบลภูเขาทองยังมีการติดต่อสื่อสารกับญาติพี่น้องที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ต้นทางจึงทำให้มีการเชื่อมโยงวัฒนธรรมจากสองพื้นที่เข้าด้วยกัน

1.3 การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีรากเหง้าของชาวอีสาน

การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟหนึ่งเดียวในภาคใต้ถือเป็นการดำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรมเดิมบ่งบอกความเป็นรากเหง้าของชาวอีสานให้คงอยู่ แต่การให้ความหมายการจัดงานบุญบั้งไฟมีหลากหลายเป็นต้นว่า การให้รู้ถึงภูมิปัญญาของคนอีสาน การทำให้เกิดความสามัคคี การให้หายคิดถึงบ้าน สำนึกรักบ้านเกิด การจัดกิจกรรมงานบุญบั้งไฟมีการนำคนที่มีความรู้และประสบการณ์การทำบั้งไฟเอ้ บั้งไฟจุดมาจากภาคอีสาน มีการสั่งซื้อวัตถุดิบจากภาคอีสาน โดยเฉพาะบั้งไฟล้านซึ่งเป็นบั้งไฟจุดลูกปฐมฤกษ์ ที่มีปราษฎ์ชาวบ้านเดินทางมาช่วยทำจากจังหวัดศรีสะเกษ ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...การจัดงานบุญบั้งไฟมีการนำวัตถุดิบสั่งซื้อมาจากภาคอีสาน คนที่มาช่วยทำบั้งไฟจุด บั้งไฟเอ้ก็มาจากภาคอีสานโดยตรง มาช่วยทุกปี เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของอีสาน...”
(มหาดี้ง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มิถุนายน 2560)

“..การเอ้บั้งไฟเป็นกิจกรรมหนึ่งของงานประเพณีบั้งไฟการเอ้คือการตกแต่ง หรือการทำให้สวยงามของขบวนแห่หรือรถบั้งไฟ เพื่อสืบทอดประเพณีและดึงดูดนักท่องเที่ยวบั้งไฟเอ้แต่งโชว์ แต่ปัจจุบันจะแยกเป็นบั้งไฟเอ้ ส่วนหนึ่ง และบั้งไฟจุดอีกส่วนหนึ่ง...” (มานะ, สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2560)

การเอ้บั้งไฟมีสิ่งแสดงอัตลักษณ์อีสานแยกเป็น 2 ส่วนคือ การจัดขบวนแห่บั้งไฟ และการตกแต่งรถบั้งไฟ หรือรถบั้งไฟ สำหรับการตกแต่งหรือการเอ้บั้งไฟในขบวนแห่บั้งไฟประเพณีของตำบลภูเขาทองได้มีการนำอัตลักษณ์วัฒนธรรมของอีสานมาตกแต่งบั้งไฟที่เป็นไปตามแบบเดิม การแกะสลักลวดลาย หัวหรือตัวพญานาคจะเป็นรูปแบบดั้งเดิมจากภาคอีสาน ขบวนแห่ก็จะมีเซิ้งของอีสาน กลองยาว และการแต่งกายแบบอีสานมาร่วมขบวนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมอีสาน คนในตำบลภูเขาทองรุ่นพ่อแม่จะสื่อสารกันด้วยภาษาอีสาน ในงานบุญบั้งไฟจะมีการขายสินค้า และอาหารอีสานเพื่อให้คนมาเที่ยวงานได้ลิ้มรสชาติที่อร่อยของความเป็นอีสาน

“...การจัดชบวนแสดงถึงวัฒนธรรมอีสานเด่นชัด คือ การแต่งกายและการรำเซิ้ง มีเสียงดนตรีประโคมจังหวะท่วงทำนองของท้องถิ่นอีสาน การรำเซิ้งแสดงออกถึงวัฒนธรรมอีสานด้วยเครื่องแต่งกายที่เลือกผ้าชิ้นสั้น และการใส่สไบเฉียง...” (ป้าแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 9 มิถุนายน 2560)

“...พอมีงานบุญบั้งไฟ อาหารอีสานก็ถูกนำมาขายให้คนที่มาเที่ยวงานได้รับประทาน เช่น ส้มตำ ลาบ ก้อย คนที่นี่ก็สื่อสารด้วยภาษาอีสาน การแต่งกายก็ยังคงมีการนำผ้าชิ้นอีสานมาแต่งกาย...”

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของชาวอีสานที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาก่อนการย้ายถิ่นฐานได้มีการนำแบบแผนพฤติกรรมมาสืบทอดภูมิปัญญาทั้งในเรื่องของการแต่งกาย การสื่อสารด้วยภาษาอีสาน อาหารการกินซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสาน และบุญบั้งไฟที่มีการสืบทอดจนเป็นประเพณีมา 38 ปี เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานให้คงอยู่

2. การปรับตัวของชาวอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้

ในการย้ายถิ่นมายังพื้นที่ภาคใต้ชาวอีสานมีการปรับตัวดังนี้

2.1 การปรับแบบแผนการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ โดยเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และการร่อนทอง

ชาวอีสานที่ย้ายมาอยู่ที่อำเภอสุคิรินได้เล่าให้ฟังว่าตอนที่อยู่ภาคอีสานมีสามฤดูคือร้อน ฝนหนาว แต่พอมายู่ในพื้นที่ภาคใต้ที่ตำบลภูเขาทอง ทำให้ต้องปรับตัวต่อสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่มีฤดูฝนเกือบตลอดปี เนื่องจากเป็นป่าแก้งจึงทำให้มีฝนตก มีเพียงฤดูร้อนที่มาเยือน แต่ก็ไม่นานมากนัก ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ตอนที่มาใหม่ ๆ มีแต่ป่าแก่ นากลัว่มาก ๆ กลัวว่าจะมีสัตว์ร้ายมาทำอันตราย ฝนก็ตกทุกวันนากลัวคิดถึงบ้าน...แต่ปัจจุบันสามารถอยู่ได้แล้ว เป็นเรื่องปกติธรรมดา...ตอนนี้ก็ปลูกผลไม้ก็เรียนรู้ว่าทำยังไงจะไม่ให้ผลไม้เน่าก่อนที่จะมีแม่ค้ามารับซื้อ...” (นฤพนธ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560)

“ไม่คุ้นเลยสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ฝนตกตลอด ไปไหนมาไหนลำบาก บางทีก็เป็นไข้ป่า เพราะมีแต่ป่า...ไม่เหมือนอยู่ที่บุรีรัมย์ เรียนรู้ที่จะหาวิธีป้องกันไข้ป่า ฝนตกก็หาเสื้อกันฝนมาใส่ เดี่ยวนี้สบายสามารถอยู่ได้แล้ว ก็ชินแล้ว เรียนรู้ที่จะทำมาหากิน...” (อุดม, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2560)

“...ฝนตกตลอดไปไหนมาไหนลำบาก กรีดขาก็ต้องรอให้ฝนหยุด แต่ทำสวนผลไม้ดี อุดมสมบูรณ์ อยู่ที่นี้จนไม่อยากย้ายไปอยู่ที่ไหนอีกแล้ว ไม่มีอะไรกินข้างบ้านก็ปลูกผักไว้กิน...” (แมว, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2560)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวอีสานที่ย้ายถิ่นมายังตำบลภูเขาทอง ยังไม่คุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ แต่เมื่ออยู่ไปหลายปีก็สามารถปรับตัวให้เคยชินกับสภาพภูมิ

ประเทศและภูมิอากาศได้โดยการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำรงชีวิตจากที่ต้องรอให้ฝนตกเพื่อทำนา หันมาเรียนรู้วิธีการทำสวนยางพารา สวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าบนภูเขา ทั้งนี้เนื่องจากสภาพดินสภาพภูมิอากาศไม่เอื้อต่อการทำนา ชาวบ้านจึงได้หันมาเรียนรู้ภูมิปัญญาในการทำสวนยาง สวนผลไม้ บางครั้งก็จะออกไปหาของป่า หาไม้กฤษณาบนภูเขา และรับจ้างทั่วไปตั้งคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...อยากจะทำนาก็ทำไม่ได้ ที่ดินไม่เอื้อต่อการทำนาเพราะมีแต่ต้นไม้อายุ จะตัดก็ทำบาก พื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ เป็นภูเขา ประกอบกับฝนตกตลอด 6 เดือน จึงทำให้ไม่มีใครทำนา...” (สาย, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560)

“...หันมากรีดยางพารา และทำสวนผลไม้ มีทุเรียน ลองกอง เงาะ...ก็อุดมสมบูรณ์ที่แรกมาอยู่ที่เครียดแต่เดี๋ยวนี้ก็ปรับตัวได้แล้ว...” (เสาวรส, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560)

“...เคยทำนาแต่ต้องมากรีดยาง มาเรียนรู้ใหม่หมด แต่สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ดีกว่าที่เดิมตั้งแต่ย้ายมาอยู่ แต่ก็กลัวเหมือนกัน เพราะสมัยก่อนเป็นเรื่องโจร สัตว์ร้าย เพราะป่าแก่ ส่วนปัจจุบันก็เป็นเรื่องสถานการณ์ความไม่สงบ คิดถึงบ้านเกิดเหมือนกัน แต่อยู่ที่นี่ได้ทำบุญบั้งไฟก็ทำให้หายคิดถึงบ้าน...” (แก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในพื้นที่ตำบลภูเขาทองที่มีฝนตกแทบทุกฤดูเนื่องจากมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่สามารถทำนาได้ และภูมิประเทศเป็นภูเขา ป่าต้นน้ำมีต้นไม้อายุการปรับพื้นที่เพื่อทำนาจะยากลำบากกว่าการทำสวน ชาวบ้านจึงได้ปรับเปลี่ยนมาเรียนรู้วิธีการทำสวนผลไม้ที่ไม่ต้องปรับพื้นที่มากนัก และเรียนรู้ว่า ผลไม้ชนิดใดจะสามารถปลูกในพื้นที่ที่มีภูมิอากาศ และภูมิประเทศแบบนี้ได้ และเรียนรู้ถึงวิธีการดูแลผลไม้ไม่ให้เน่าเสียก่อนที่จะมีแม่ค้าจากพื้นที่อื่นมารับซื้อ และเรียนรู้กลไกตลาด นอกจากนี้ชาวบ้านได้หันไปปลูกยางพาราตามแบบคนท้องถิ่นภาคใต้ และต้องเรียนรู้ที่จะรอให้ฝนหยุดตกเพื่อที่จะไปกรีดยาง ทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต

นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวบ้านในตำบลภูเขาทองได้หันมาร้อนทอง เพราะมีทองจากเหมืองเก่าสมัยโบราณที่มีสายแร่ทองคำ ทำให้ชาวบ้านหันไปร้อนทองเป็นอาชีพเสริม การร้อนทองพิจารณาจากสภาพพื้นที่ที่เป็นแหล่งแร่ทองคำสำคัญ ในอดีตที่นี่เคยมีเหมืองทองคำที่ชาวฝรั่งเศสเคยมารับสัมปทานขุดหาทอง มาวันนี้แม้จะเลิกสัมปทานไป แต่ความอุดมสมบูรณ์ของแร่ทองคำยังคงอยู่ ซึ่งได้กลายเป็นอีกหนึ่งวิถีของชาวอีสานในพื้นที่ภูเขาทอง การร้อนทองก็จะเหมือนกับที่อื่น ๆ ด้วยการนำอุปกรณ์ร้อนทองที่ชาวบ้านที่นี่เขาเรียกว่า “ชะเสียง” เป็นอุปกรณ์ร้อนทองรูปร่างคล้ายกระทะทำจากไม้หลุมพอ แล้วลงไปหาตำแหน่งน้ำไหลที่น้ำจะมีแร่ทองคำลงไปร้อนแร่ ร้อนไปเป็นรอบ ๆ ไม่นานก็ได้ทองคำขึ้นมาให้รวบรวมนำไปขายได้แล้วการร้อนทองต้องรู้จุด รู้ตำแหน่งน้ำไหล แล้วก็วิธีการในการแยกทองออกจากเศษดินทราย ซึ่งถ้าทำเป็นโอกาสได้ทองมีถึง 80-90 % (สายใจ, สัมภาษณ์วันที่ 11 เมษายน 2559) ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

...มาร้อนทองทุกวันหลังจากว่างเว้นจากงานในบ้าน อุปกรณ์ที่ใช้ในการร่อนทองก็มีอีเตอร์ พลั่วจอบแชลงหน้ากากเสียงถั่วย ตักทราย มาใส่เสียง แล้วร่อนทอง...” (เนียง, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559)

ร้อนทองหลังไปกรีดยางเสร็จแล้ว มีเวลาว่างก็ไปร้อนทอง ได้นำไปขายให้ผู้ใหญ่แม่ ซึ่งได้รับซื้อไว้เททองหล่อพระพุทธรูป ก็ได้ราคาดี ดีกว่าไปที่ไกลก (ป่าพร, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560)

“...วิรัตน์ เกิด พ.ศ.2522 ช่วงปี 2518 พ่อแม่ ทำสวนมาตั้งแต่เป็นป่า มีทหารช่างมาทำถนนให้เดินทางไปวัดได้สะดวกขึ้น คุณวิรัตน์ จบ ม.6 ที่ภูเขาทอง จากโรงเรียนรักไทย จากนั้นไปเรียนต่อที่โรงเรียนสุคีริน หลังจากนั้นก็เข้ากรุงเทพ ไปทำงานเป็นพนักงานขายอยู่ที่เซ็นทรัลเดอะมอลล์บิ๊กซี จนไปรู้จักกับ สุภาภรณ์ซึ่งเกิดที่ อุบลเรียนจบ แพดรีว ป.4 อ.ม่วงสายลิบ จังหวัดอุบลราชธานีมาได้ 2-3 เดือน มาร้อนทอง ปลุกสวน ถั่ว ผัก ปูกับยา ก็ไปกรีดยางพารา กระทะร้อนทองนั้นทำมาจากไม้หลุมพอ ทองที่ร้อนที่ได้ก็ประมาณ 2,000-3,000บาท ส่วนใหญ่เวลาไปร้อนก็จะไม่ได้เจาะจงที่นั่น ๆ จะร้อนที่ไหนก็ได้ ตอนนั้นไม่แน่ใจว่ากระทะที่ใช้ร้อนทองเค้าทำมาจากไม้อะไร...” (วิรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านที่เคยทำนา ต้องปรับเปลี่ยนแผนการทำมาหากิน ที่ติดตัวมาจากภาคอีสาน ซึ่งมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำนา หันมาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้ สวนยางพารา และการร้อนทองจากคนในท้องถิ่นภาคใต้ เรียนรู้ตั้งแต่ชนิดของผลไม้ที่ใช้ปลูกเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ภูมิปัญญาในการดูแล การเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนยางพารา ต้องปรับเปลี่ยนมาเรียนรู้การเพาะพันธุ์ยางพารา เรียนรู้วิธีการดูแลต้นยาง และเรียนรู้วิธีการกรีดยาง นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวบ้านต้องเรียนรู้วิธีการร้อนทอง การแยกเนื้อวัตถุที่เป็นทองคำที่เป็นสินแร่จากธรรมชาติกับวัสดุอื่นออกจากกัน เพื่อให้สามารถเปลี่ยนไปเป็นเงินมาใช้จ่ายได้ ต้องเปลี่ยนวิธีคิดจากการปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือน และสามารถจำหน่ายเพื่อนำเงินมาหมุนเวียนซื้ออาหารอื่น มาเป็นปลูกยางพารา ร้อนทอง ต้องนำไปแลกเปลี่ยนแล้วจึงจะสามารถนำเงินไปซื้ออาหารมาดำเนินชีวิตประจำวัน และต้องเข้าใจกลไกตลาดมากขึ้นจากเดิม

2.2 การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้กับวัฒนธรรมอีสาน

ในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานที่อพยพย้ายถิ่นฐานมีการรับวัฒนธรรมจากพื้นที่ปลายทาง นั่นคือ พื้นที่ภาคใต้มาผสมผสานกับการดำเนินชีวิต เป็นต้นว่ารุ่นลูกรุ่นหลานซึ่งเป็นเด็กรุ่นใหม่เริ่มเรียนรู้ภาษาใต้และสื่อสารภาษาท้องถิ่นภาคใต้กับเพื่อนในโรงเรียน ในขณะที่เดียวกันก็สื่อสารด้วยภาษาอีสานกับพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่บ้าน ส่วนการแต่งกายผู้หญิงแต่งกายโดยใช้ผ้าซิ่น ที่มีอัตลักษณ์เป็นของท้องถิ่นภาคใต้ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เช่นเดียวกับผู้ชายบางคนชอบที่จะนำโสร่งของมลายูมาใช้ในชีวิตประจำวัน มีความเข้าใจวิถีอิสลามมากขึ้น เรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนที่เอื้อต่อหลักการอิสลาม โดยหลีกเลี่ยงข้อห้ามต่าง ๆ เช่น การไม่เลี้ยงสุนัขในพื้นที่ที่มุสลิมอาศัยอยู่ และการไม่ทำอาหารที่มีหมูรับประทาน หากมีผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมาร่วมงาน อาหารการกินนอกจากจะทำอาหารอิสลามกินเองแล้วยังมีการปรับเปลี่ยนหันไปรับประทานอาหารของท้องถิ่นภาคใต้เพิ่มขึ้น เช่น แกงส้ม แกงไตปลา น้ำบูดู

นอกจากนั้นยังพบว่าในการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่มีการนำแนวคิดมาจากภาคอีสาน แต่ชาวบ้านได้มีการผสมผสานวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ร่วมด้วย เช่น การทำบั้งไฟเอ้ ได้มีการนำแนวคิดการทำเรือพระมาตกแต่งบั้งไฟเอ้ด้วย ทั้งลวดลายในการตกแต่งบั้งไฟเอ้ และลวดลายที่ตกแต่งรถ นอกจากนี้ในขบวนแห่บุญบั้งไฟ ยังมีการนำช้างของอีสานมาตัดแปลง ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับท้องถิ่นใต้

เช่น เชื้อร้อนทอง การแต่งกายได้ใช้วิธีการประยุกต์ผสมผสานกับการนำผ้าจีนของทางใต้มาใช้ในขบวนแห่ เพราะหาได้ง่ายจากท้องถิ่นภาคใต้ ในขบวนแห่มีการแต่งกายแบบมุสลิมในบางหมู่บ้านที่มีมุสลิมอาศัยอยู่ เช่น ในขบวนแห่ของหมู่บ้านโนนสำราญ และมีการนำวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มาร่วมในขบวนแห่ เช่น ชนเผ่าซาไก ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...การเอ้บั้งไฟบางทีก็จำเอามาจากเรือพระของภาคใต้มาตกแต่ง ผสมกับของดั้งเดิมของอีสานช่วยกันทำทั้งหมู่บ้าน...เหมือนภาคใต้ที่มีเรือพระ มีการแกะสลักลายของเรือพระ ผสมผสานกับของภาคอีสาน บั้งไฟเอ้ในอดีตเป็นบั้งไฟจุด ตกแต่งให้สวยงาม เมื่อถึงเวลาจุดจะเอาที่เอ้อออก เมื่อก่อนผู้คนจะทำบั้งเดียวกันทั้งเอ้และจุด.....” (มหาดีง, สัมภาษณ์ วันที่ 9 มิถุนายน 2560)

“...การรำมีหลายแบบ เช่น เชื้อกระต๊อบ เชื้อร้อนทอง เชื้อแห่ไข่มดแดง รำตั้งหาวย เชื้อยิงธนู ซึ่งนำของภาคใต้มาผสมผสานและมาประยุกต์ใหม่ หลังชุดนางรำเป็นขบวนกลองยาว ซึ่งบางขบวนแต่งตัวล้อเลียนคนดั่ง การรำให้ตกลงขบขัน แต่งตัวแบบซาไก หรือหนังตะลุง และปิดท้ายด้วยรถบั้งไฟเอ้...” (ป่าดวง, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560)

“...การแต่งกายและการรำเชื้อ โดยปกติการจัดขบวนมี 3 ส่วน คือ ขบวนนำ ซึ่งมีคนเดินถือป้ายระบุชื่อหมู่บ้านอยู่ตำแหน่งหน้าสุด ตามด้วยขบวนพานพุ่มซึ่งถือพระบรมฉายาลักษณ์ของในหลวง รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ป้ายผ้าแสดงถึงการเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ป้ายถัดมาเป็นป้ายคติประจำหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นคำสั้นๆหรือบทกลอน ส่วนนี้การแต่งกายไม่แสดงถึงวัฒนธรรมอีสาน แต่เป็นชุดประจำชาติ ชุดย้อนยุคอาจเลือกแบบใดแบบหนึ่งมาผสมผสาน มีการแต่งกายของกลุ่มมุสลิม และชาติพันธุ์ซาไกอีกด้วย ส่วนที่สองเป็นขบวนรำเชื้อมีเสียงดนตรีประกอบจังหวะ การรำเชื้อแสดงออกถึงวัฒนธรรมอีสานด้วยเครื่องแต่งกายที่เลือกผ้าขึ้นสั้น การใส่สไบเฉียง มีการนำ การรำแบบดั้งเดิม และผสมผสานกับวิถีชีวิตในพื้นที่ตำบลภูเขาทองมาปรับใช้ เช่น การเชื้อร้อนทองนำวิถีชีวิตของคนร้อนทองมาผสมผสาน เพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นภาคใต้...” (สุภาภรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวอีสานในพื้นที่ตำบลภูเขาทองถึงแม้จะมีดำเนินชีวิตตามแบบแผนของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน แต่เมื่อความทันสมัยเข้ามาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวบ้านได้มีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมในท้องถิ่นภาคใต้ เช่น การสื่อสารด้วยภาษาถิ่นใต้ การแต่งกายปรับเปลี่ยนตามรูปแบบของคนใต้ และการจัดงานบุญบั้งไฟ เพื่อสืบสานประเพณีอันดีงาม เพื่อให้เกิดความสามัคคีภายในหมู่บ้านด้วยกัน และต้องการสร้างสำนึกรักบ้านเกิด อย่างไรก็ตามการจัดขบวนแห่ยังได้มีการนำวัฒนธรรมของภาคใต้มาใช้ในการตกแต่งบั้งไฟเอ้ เป็นการนำเรือพระของท้องถิ่นภาคใต้มาใช้ การจัดขบวนแห่ที่คำนึงถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีในท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมในท้องถิ่นของพื้นที่ปลายทาง การพยายามผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ และภาคอีสาน โดยไม่ยึดถือรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมยังคงอยู่สืบต่อไป

สรุป

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวอีสานในพื้นที่ตำบลภูเขาทองมีการนำเอาความเชื่อ ความคิด และวัฒนธรรมติดตัวมาจากพื้นที่ต้นทาง นั่นคือ ภาษาอีสาน อาหารการกิน การแต่งกาย วัฒนธรรม ประเพณีบุญบั้งไฟ ถึงแม้จะย้ายถิ่นมาจากอีสานนานแล้วก็ตาม ส่วนหนึ่งที่มีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม มีการพูดภาษาอีสาน มีการสร้างบ้านเรือน และทำมาหากินตามความรู้ความคิดที่ติดตัวมาจากภาคอีสาน แต่อย่างไรก็ตามด้วยสภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยภูเขา และป่าต้นน้ำ จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถนำภูมิปัญญาในการทำนาซึ่งเป็นแบบแผนพฤติกรรมในการทำมาหากินมาใช้กับพื้นที่ปลายทาง ในตำบลภูเขาทอง ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การทำมาหากินเปลี่ยนจากการทำนาเป็นทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา ต้องเรียนรู้วิธีการทำสวนผลไม้ สวนยางพารา การส่ง สมประสงค์สร้างเป็นองค์ความรู้ด้านการทำมาหากินแบบใหม่ ด้านการสื่อสารในชีวิตประจำวันพบว่าการสื่อสารด้วยภาษาอีสานถูกปรับเปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยในรุ่นหลาน ด้านอาหารการกินต้องปรับตัวมารับประทานอาหารท้องถิ่นภาคใต้ เช่น แกงไตปลา แกงส้ม บูด ปลาสำไม่สามารทำได้ เนื่องจากไม่มีปลา ให้จับ ต้องสั่งซื้อจากภาคอีสาน จึงต้องหันมาเรียนรู้การทำอาหารของท้องถิ่นภาคใต้รับประทาน ด้านการ แต่งกาย ชาวบ้านได้หันมาใช้ผ้าซิ่น และโสร่งของท้องถิ่นภาคใต้มาใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากหาได้ สะดวก นอกจากนี้ในประเพณีบุญบั้งไฟได้มีการปรับเปลี่ยนการตกแต่งขบวนแห่บั้งไฟ บั้งไฟเอ้มีการ ผสมผสานระหว่างเรือพระภาคใต้และบั้งไฟเอ้แบบอีสาน ส่วนด้านการแต่งกายของนางรำ การรำเซิ้ง ขบวนแห่มีการผสมผสานวัฒนธรรมของทางใต้ ซึ่งบ่งบอกถึงวัฒนธรรมอีสานที่เลือนไหลตามสภาพสังคม โดยมีกิจกรรมงานบุญบั้งไฟเป็นแรงจูงใจ สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ว่าเป็นสิ่งประกอบสร้าง ขึ้นมาหรือเติมแต่งขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ปลายทาง การปรับตัวดังกล่าวของชาวอีสานในพื้นที่ ตำบลภูเขาทองจึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชน ดั้งเดิมและชุมชนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่ ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่มีคุณค่าให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกิดถวา บุญปรากฏ ปัญญา เทพสิงห์ และเจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์. (2559) *การดำรงอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของชาวอีสานในพื้นที่ชายแดนใต้ : กรณีศึกษาตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัด นราธิวาส*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- เขตกานต์ สุวรรณรัตน์, ณัฐกร วงศ์พุกข์และ วิรุทธิ์ จันทร์ปาน. (2555). *วิถีการอยู่ร่วมกันของชาว พุทธและชาวมุสลิม : ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล*. โครงการงานศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ เกิดถวา บุญปรากฏ ชูติมา หวังเบ็ญหมัด และนนทียรัตน์ สุริโย (2559) *วิถี ชีวิตและการปรับตัวของชาวบ้านชุมชนภูโหลนตอนท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยว*. ใน *การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 7 23 มิถุนายน 2559 ณ มหาวิทยาลัย หาดใหญ่*. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). *ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

- ฉัตรชัย สิทธิศาสตร์. (2540). *วิถีของแรงงานก่อสร้างอีสานในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างแห่งหนึ่งย่านรามคำแหง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2544). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วุฒิกกร สุขีนิย. (2540). *จากห้องนาสู่โรงงานการปรับตัวของแรงงานย้ายถิ่นให้เข้ากับวิถีใหม่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- สุรเชษฐ เวชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: หมู่บ้าน.
- Gehmacher, E. (1974). A Cost-benefit analysis of alternative immigration policies. *International Immigration Review*. 8(2), 165-180.
- Campbell, R.R. and J.M. Daniel. (1976). Propositions on counter stream migration. *Rural Sociology*. 41(Spring), 127-145
- Cohen, Y. (1968). *Man in adaptation: The cultural present*. Chicago: Aldine publishing
- Touraine, A., & Ragazzi, O. (1961). *Ouvriers d'origine agricole [The origins of agricultural workers]*. Paris: Seuil

บุคลากรกรม

- แก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- คำพา, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- นก, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- นนท์, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- นฤพนธ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- นิพนธ์, นายก อบต.ภูเขาทอง, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- น้อย, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- เนียง, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- ป่าดวง, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- ป่าแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 9 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- ป่าพร, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- มหาดี, สัมภาษณ์วันที่ 9 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- มานะ, สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- แมว, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- ยายอำนาจ โมรานอก, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- รัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- สวย, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
- สอน, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส

สายใจ, สัมภาษณ์วันที่ 11 เมษายน 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
สุภาภรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2559 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
เสาวรส, สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส
อุดม, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส